

**Yezid b. Muaviye'nin Şahsiyetinin Oluşumunda Etkili
Olan Unsurlar**

Doç. Dr. Ünal KILIÇ*

Özet

Yezid b. Muaviye Emevî Devleti'nin ikinci halifesidir. Yezid, içki içmek, içki meclislerinde bulunmak, ava düşkün olmak, şarkıcılarla vakit geçirmek vb. gibi özellikleri sebebiyle eleştirilmiştir. Ayrıca o, idarede bulunduğu dönemdeki bazı icraatlarından dolayı da tenkit edilmiştir.

Yezid'in böylesi bir kişiliğe sahip oluşunda bazı nedenler etkili olmuştur. Örneğin çölde Hıristiyan bir kabile arasında bulunması, arkadaşlarının ve babasının onun üzerindeki etkileri vb. gibidir.

Anahtar Kelimeler: Yezid b. Muaviye, Kelb Kabilesi, Emevi Hilafetinde Eğitim, şairlik, şarkı, içmek ve dansözlerle dans etmek

Abstract

Yazid b. Muawiya is the second caliph of Umayyad state. Yazid was criticized because of alcohol drink, participating in the drink bouts, addicting of hunt, passing the time with singers and other the same things.

In having Yazid's such a personality some reasons had become effective. For instance, his presence at desert among Christian tribe, his friends and father's influence on him and other things. In this article will be studied in question reasons.

Key Words: Yazid Ibn Muawiya, the Kalb tribe, education in the umayyad, poetry, song, drink and dancing girls

---

* Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fak. İslam Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi - Sivas
(kilicunl@hotmail.com).

Giriş

Emevî devletinde halifelik makamında bulunan on dört halife vardır. Bu halifelerden bazılarının isimleri gerçekleştirdikleri siyasi, idari, askeri, ekonomik veya başka icraatları sebebiyle geçmişten günümüze değin diğer halifelerden daha çok zikredilmiştir. Özellikle devlet yönetiminde yaptıkları faaliyetlerle isimleri ön plana çıkan halifelerden bazıları şunlardır: Muaviye b. Ebî Süfyan (ö.60/680), Abdülmelik b. Mervan (ö. 86/705), Velid b. Abdülmelik (ö.96/715), Ömer b. Abdülaziz (ö.101/720), Hişam b. Abdülmelik (ö.125/743) ve Mervan b. Muhammed (ö.132/750). Bu halifeler, iktidarda buldukları zaman zarfında devlet ve halkın istikbali için pek çok icraatta bulunarak tarihe geçmişlerdir.

Diğer taraftan Emevî halifelerinden bazıları da devlet yönetimindeki uygulamalarından ziyade dönemlerinde gerçekleşen olaylar karşısında sergiledikleri tavırlar, halk ve toplumun diğer kesimleriyle ilişkileri, daha da önemlisi ahlâkî, dinî ve şahsî kişilikleri ile, sosyal ilişkileri ve yaşantılarıyla adlarından söz ettirmişlerdir. Kişilikleri, sosyal yaşantıları ve özel hayatları ile isimleri ön plana çıkan halifelerden bazıları ise Yezid b. Muaviye (ö.64/683), Yezid b. Abdülmelik (ö.105/724), Velid b. Yezid (ö.126/744)'dir. Bunlar arasında Yezid b. Muaviye'nin ayrı bir hususiyeti vardır. Zira bu grup içerisinde isimlerine yer verdiğimiz halifelerden Yezid dışındakiler genellikle sosyal ve özel yaşamlarındaki sıra dışılıklarla, toplumun büyük bir kesimi tarafınca yadırganılan, eleştirilere sebep olan yaşam biçimleriyle, alışkanlıklarıyla tarih kitaplarında bahis konusu olmuşlardır. Yezid b. Muaviye ise hem döneminde gerçekleşen önemli olaylar, hem de yaşam biçimi ve toplumun tepkisini çeken bazı alışkanlıklarıyla İslâm tarihi kaynaklarında kendisinden bahsettirmiştir.

Müslüman Araplar tarafından düzenlenen ilk İstanbul muhasarasına iştirak etmesi, ilk veliaht ve bu yolla iş başına geçen ilk halife olması, İslâm dünyasında pek çok tartışmaya ve ayrılıklara yol açan Kербela vakası, Medinelilerin isyanı ve Harre vakası, Abdullah b. Zübeyr'in Mekke'deki isyanı ve bu isyanın bastırılması için Mekke'nin muhasara altına alınıp Kâbe'nin yakılması gibi üzücü olaylar Yezid b. Muaviye'nin iktidarı döneminde gerçekleşmiştir. Bu hâdiseler, İslâm tarihinde derin izler bırakmıştır. Adı geçen olaylardaki rolü ve yaklaşımı sebebiyle ve takınmış olduğu tavır itibarıyla Yezid hakkında tarih kaynaklarında pek çok bilgi bulunmaktadır. Bununla birlikte Yezid, siyasi ve idari uygulamaları ile daha çok bahse konu olmuş, onun bu uygulamalardaki tutumu, tavrı ve hareket biçiminde etkili olan kişiliği ve şahsiyeti ile ilgili konularda fazlaca bilgi verilmemiştir. Bir başka ifadeyle Yezid döneminde meydana gelen

hâdiseler tarih kitaplarında ayrıntılı bir şekilde ele alınırken, onun özel hayatı ve kişiliğinin oluşmasında etkili olan unsurlara pek fazla değinilmemiştir. Oysa Yezid'in sadece siyasî ve idarî kişiliği, devlet yönetimi esnasındaki siyaseti ve döneminde gerçekleşen olaylar karşısındaki tavrını bilmek tarihin net bir şekilde ortaya konulması bakımından yeterli olmayacaktır.

Yezid'in siyasî ve idarî uygulamalarında kendine özgü şahsî anlayışların etkili olduğu, bu olaylar karşısında takındığı tavirlarda sahip olduğu kişiliğın de önemli olduğunu düşünmekteyiz. Dolayısıyla da Yezid'in kişiliğinin oluşmasında etkili olan unsurların bilinmesi önem arz etmektedir. Zaten böyle bir çalışmaya girişmemizin amacı da budur. Yezid'in kişiliğinin oluşmasında pek çok unsurun etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu unsurlara geçmeden önce onun nasıl bir şahsiyete sahip olduğu hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

I-Yezid b. Muaviye'nin Şahsiyeti**

Kaynaklarda Yezid'in şahsiyeti hakkında pek çok malumat verilmektedir. Bu bilgiler daha çok ona muhalif olan kimselerin söyledikleri sözlerin nakledilmesi şeklindedir. Bununla birlikte ilk dönem İslâm tarihçilerinden bazıları onun yaşam biçimi, alışkanlıkları, iyi ve kötü özellikleri hakkında bilgiler de vermişlerdir. Dolayısıyla biz bu bilgilerden hareketle Yezid'in kişiliği hakkında bir kanaate varabiliriz.

Şii taraftarlığıyla bilinen ve Yezid hakkında hiç iyi kanaatler beslemeyen Ebû Mihnef (150/767): "Zâhiren şarap içen, şarkı söyleyen ve avlanan, kendisini güldürmesi için gılman ve çengi (cariye) edinen, ayrıca eğlenmek için maymun, köpek ve horozlar edinen ilk kimse Yezid'dir. Bütün bunlara rağmen o, sahih bir itikada sahiptir."¹ derken tarihçi Mes'ûdî (346/957) de benzer ifadelerle, 'Yezid'in, çirkin işler yapıp içki içtiğini, onun döneminde halktan bazı kimselerin bile açıktan içki içmeye başladıklarını'² söylemektedir. Aynı şekilde Endülüslü tarihçi İbn Tabâtabâ (709/1309), Yezid'i, 'lehviyyâta, şaraba, kadına ve şîre karşı çok düşkün bir kimse ola-

** *Yezid b. Muaviye'nin Şahsiyeti* başlıklı bu bölümü, büyük oranda "Tartışmaların Odağındaki Halife Yezid b. Muaviye, İstanbul 2001" isimli kitabımızdan (s. 396-412) istifade ederek hazırladık.

¹ Ahmed b. Yahya b. Câbir el-Belâzürî, *Ensâbu'l-Eşraf*, thk., Süheyl Zekkar-Riyad Zirikli, Beyrut 1417/1996, V, 299.

² Hüseyin b. Ali el-Mes'ûdî, *Mürücu'z-Zeheb*, thk., M. Muhyiddin Abdulhamid, Beyrut 1408/1988, III, 81.

rak'³ , Zehebî (748/1374) ise onu, 'çokça içki içip kötü fiiller işleyen bir kişi şeklinde'⁴ nitelendirmektedir.

Yezid'in içki içtiğine dair bilgilere çağdaş araştırmacılarının eserlerinde de⁵ sıkça rastlamak mümkündür. Dolayısıyla biz, Yezid'in İslâm'a göre haram sayılan ve yaşadığı dönemde toplum tarafından tasvip edilmeyen içkiyi içtiğini söyleyebiliriz.

Diğer taraftan Yezid'in avcılıkla zamanının geçirmek ve av peşinde koşmakla eleştirildiği de görülmektedir.⁶ Esasen ava çıkmak ve avlanmak, insanlık tarihi kadar eski bir eğlence çeşididir. Hem rızkın teminine hem de vücudun zinde kalmasına yardımcı olan bir spor çeşididir. Bu sebeple İslâm dinine göre mubahtır.⁷ Başta Hz. Hamza olmak üzere pek çok sahâbinin avcılık yaptığı bilinmektedir.⁸

Yezid'i avcılığa düşkün olmakla ayıplayanların da avlanmanın mubah olduğunu bildikleri kesindir. Ancak onlar, ava olması gerekenden fazla önem verilmesini, gece gündüz av peşinde koşulmasını ve neticede de devletin önem arz eden işlerinin ihmal edilmesini uygun olmayan bir davranış olarak değerlendirirler.

Her ne kadar Yezid'in devlet işlerini asla ihmal etmediği söylene de⁹ onun döneminde gelişen olaylardan anlaşıldığı kadarıyla devlet işlerinin hemen hemen tamamıyla valilerin inisiyatifine bırakıldığı izlenimi doğmaktadır.¹⁰

Yezid'e yöneltilen eleştirilerden birisi de, onun şarkı ve şarkıcı-lara aşırı şekilde düşkün olmasıdır. Muhaliflerinden Abdullah İbn Zübeyr, Hz. Hüseyin'in şehid edilmesinin hemen akabinde yaptığı

³ Muhammed b. Ali İbn Tabâtabâ, el-Fahri fi'l-Âdâbi's-Sultaniyye, Beyrut 1386/1966, s. 113.

⁴ Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî, Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ, thk., Şuayb Arnavut, IV, 37.

⁵ Bkz., Mahmud Makdiş, Nüzhetü'l-Enzâr fi Acâibi't-Tevârîhi ve'l-Ahbâr, thk. Ali ez-Zevâri- Muhammed Mahfuz, Beyrut 1988, I, 199; Philip Hitti, Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi, trc., Ali Zengin, İstanbul 1995, I, 360; Cebrail Süleyman Cebbûr, el-Müluku's-Şuara, Beyrut 1401/1981, s.31; Said el-Useyli, Kerbela, Beyrut 1406/1986, s. 55 1. dn; İrfan Aycan, "İslâm Toplumunda Eğlence Sektörünün Ortaya Çıkışı", AÜİFD, Ankara 1988, XXXVIII, 172-173.

⁶ Belâzürî, V, 300; Ahmed b. Ebî Yakub el-Ya'kübî, Tarihu'l-Ya'kübî, thk., Abdu'l-Emir Mühenna, Beyrut 1413/1993, II, 228; Ebû Muhammed İbn A'sem el-Küfi, el-Fütûh, Beyrut trz., III, 11,14; Muhammed b. Cerir et-Taberî, Tarihu'l-Ümem ve'l- Müluk, thk., komisyon, Beyrut trz., IV, 224-225; İbn Tabâtabâ, s. 113. Ayrıca bkz., Hitti, Tarih, I, 360; İrfan Aycan -İbrahim Sarıçam, Emeviler, Ankara 1993, s. 26.

⁷ Mâide 5/1,2,95,96.

⁸ Abdullah b. Mahmud el-Hedib bnt. Feryal, Sûratü Yezid b. Muaviye fi'r-Rivayeti'l-Edebiyye, Riyad 1995, s. 88-89.

⁹ Feryâl, s.90

¹⁰ Kılıç, s.402-403.

konuşmada, Yezid'in şarkıyı Kur'an'a tercih ettiğini ifade ederken¹¹, Harre vakası öncesi Yezid'in huzurundan dönen Medineliler heyetkileri ise şarkıcıların onun meclisinde tambur çalıp şarkı söylediklerini ifade etmişlerdir.¹²

Diğer taraftan Ya'kübî (284/897), "Yezid döneminde Mekke ve Medine'de şarkının zahiren söylenmeye başlandığını"¹³; İsfahânî (356/967) ise "İslâm'da ilk defa şarkıcılar edinen kimsenin Yezid olduğunu" söylemektedir.¹⁴ Ayrıca Yezid'in Saib Hasir adındaki şarkı söyleyen bir köleyi dinlemekten zevk duyduğu da nakledilir.¹⁵

Arapları diğer milletlerden ayıran en belirgin fark, onların şair bir millet olmaları, maksatlarını şiirle anlatmalarıdır. Cahiliye dönemi incelendiğinde görülür ki, şiir bu dönemin vazgeçilmez bir unsurudur. Zira Araplar, hem iyi günlerini hem de kötü günlerini ve sıkıntılarını ifade etmek için şiire başvurmuşlardır. İslâm'ın gelişiyle de bu durum değişmemiştir.¹⁶

İslâm öncesi Araplar'da kültürel hayat çok canlıydı. Onlar şiir ve edebiyata çok önem veriyor, bazı müzik aletlerini de kullanıyorlardı. Peygamberimizin döneminde de müzik varlığını sürdürdü.¹⁷ Çünkü İslâm, bunu mutlak bir şekilde yasaklamıyordu. Kur'an ve sahih hadislerde de musikin haram kılındığını gösteren net bir ifade bulunmamaktadır. Müzik, Hulefâ-yi Râşidin döneminde de söylendi ve dinlendi. Çağdaş araştırmacılardan birine göre şarkıcıların temini hususunda fetihler sonucu İslâm dünyasına gelen ecnebilere istifade edilmiştir.¹⁸

Emeviler döneminde ise özellikle Yezid b. Muaviye'nin şairler edindiği ve şarkıcıları dinlediği söylenmektedir.¹⁹ Onun, babası hayatta iken Abdurrahman b. Hassan b. Sâbit ile şiir söyleşisinde bu-

¹¹ Belâzürî, V, 319; Taberî, IV, 364.

¹² Belâzürî, V, 319; Taberî, IV, 364. Yezid de babası gibi şarkıcıların hamiliğini yapan Abdullah b. Cafer b. Ebî Talib'e bolca ihsanlarda bulunmuştur. Belki de böylece o, dolaylı yoldan da olsa şarkıcılara para aktarmıştır denilebilir. Bu konuda bkz., Belâzürî, V, 302; Ayrıca bkz., Abdüşşafi Muhammed Abdullatif, el-Âlemü'l-İslâmî fi'l-Asri'l-Ümevî, Beyrut 1404/1984, I, 127; Hitti, Tarih, I, 360.

¹³ Ya'kübî, II, 220.

¹⁴ Ebu'l-Ferec Ali b. Hüseyin el-İsfahânî, Kitâbü'l-Eğânî, şerh ve hâmiş, Ali Mühennâ-Semir Câbir, Beyrut 1415/1995, XVII, 222.

¹⁵ Geniş bilgi için bkz. Aycan, "Eğlence Sektörü", AÜİFD, XXXVIII, s. 172.

¹⁶ Dayf, s. 208-231.

¹⁷ Bu konuda geniş bilgi için bkz., Muhammed Abdülhay el-Kettânî, et-Terâtibu'l-İdâriyye- Hz. Peygamberin Yönetimi, trc., Ahmet Özel, İstanbul 1991, II, 354-355.

¹⁸ Şevki Dayf, eş-Şi'ru ve'l-Gına fi'l-Medine ve Mekke li Asri Beni Ümeyye, Kahire trz., s. 182.

¹⁹ Dayf, s. 233. Ayrıca bkz., Von Kramer, el-Hadarâtü'l-İslâmiyye ve Medâ Te'siruha bi'l-Mü'sirâtü'l-Ecnebiyye, Arapçaya trc., Mustafa Taha Bedir, Cizze 1947, s. 26.

lunduğu, eskilerin ve yenilerin şiirlerini ezberlediği ifade edilmiştir.²⁰

Yezid'in iyi bir şair olduğu pek çok tarihçi ve edebiyatçı tarafından da takdir edilir.²¹ Yezid, güzel şiirler söylemekle birlikte şairleri de meclisinde bulundurur ve onlara bol bol hediyeler verirdi. Bunlar arasında şair Ahtal en yüksek itibarı gören kimseydi.²²

Çocukluğunun bir bölümünü çölde geçiren Yezid, burada ata binmeyi, avlanmayı, dövüşmeyi, fasih konuşmayı öğrendiği gibi şiir söylemeyi de öğrenmiştir. Gençlik döneminde, babasının saraydaki hatiplerle, şairlerle, tarihçilerle vs. ile düzenlediği meclislere katılarak bu yöndeki kabiliyetini ve bilgisini artırmıştır. İbn Abbas, Yezid'le ilgili olarak "Benî Harb ölüp giderse, âlimlerin sonu gelmiş olur"²³ derken Medâinî, onu en büyük hatipler ve şairler arasında zikreder.²⁴

Esasen Yezid'in şiir inşad etmek veya dinlemek sebebiyle eleştirilmemesi gerekirdi. Ancak Yezid'e nisbet olunan bazı şiirlerin içeriklerinin haram sayılabilecek türden oluşu, Yezid'e karşı eleştirilerin yapılmasına yol açmaktadır.

Yezid'e yapılan eleştiriler arasında onun av köpeklerine, maymunlara ve lükse çok düşkün olduğu da zikredilmiştir.²⁵

Diğer taraftan Yezid'in şahsiyetiyle ilgili olarak olumsuz ifadelerde bulunanların yanı sıra onun bir takım iyi hasletlere de sahip olduğunu söyleyenler olmuştur: Yezid'in iyi bir hatip²⁶, hazır cevap

²⁰ İbn Tabâtabâ, s. 13; Cebbür, Yezid, s. 382; Müneccid, s. 5.

²¹ Ğıyas b. Ğavs el-Ahtal, *Dıvanu'l-Ahtal*, şrh., Raci el-Esmer, Beyrut 1413/1992, s. 9, 16, 24 vd; İbn Tabâtabâ, s. 113; Zehebî, *Siyer*, IV, 37; İbn Hallikan, IV, 354; Sükeyne eş-Şihabî, *Muhtasar Tarihu Dimaşk li İbn Asâkir*, (İbn Manzûr'un usûlüne göre ihtisar), Dimaşk 1409/1989, XXVIII, 27; Cebbür, Yezid, s. 382-384; Henry Lammens, "Kasâidü'l-Halife Yezid b. Muaviye", *el-Meşrik*, München 1924, s. 194-195; Müneccid, s. 5-6.

²² Ğıyas b. Ğavs el-Ahtal (ö. 92/710), Emevî devletinin resmi şairi olarak nitelendirilmiş aslen Necidli Tağlib kabilesine mensup bir Hıristiyan'dı. Göğsündeki haçıyla birlikte Emevî saraylarında rahat bir şekilde dolaşabilme imtiyazına sahipti. Yezid'in Ahtal ile olan yakınlığıyla ilgili olarak bkz. Ahtal, s. 9-38; Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhız, *Kitâbu't-Tâc fî Ahlâki'l-Mülûk*, thk., Ahmed Zeki Paşa, Kahire 1332/1914, s. 151; H. Lammens, "Ahtal", *İA*, İstanbul 1965, I, 227; Azmi Yüksel, "Ahtal", *DİA*, II, 183; Cebbür, *Mülûk*, s. 29; Öztürk, s.412-413.

²³ Ebû'l-Fida el-Hafız İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk., Ahmed Ebû Müslim-Ali-Necib Advâ, Beyrut trz, VIII, 228-229.

²⁴ Belâzürî, V, 302; Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhız, *el-Beyân ve't-Tebyîn*, thk ve şrh., Hasan es-Sendûbî, Beyrut 1414/1993, I, 330.

²⁵ Belâzürî, V, 300; Câhız, *Tâc*, s.154; İbn Tabâtabâ, s.113.

²⁶ Zehebî, *Siyer*, IV, 37; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Muhtasar Tarihi Dimaşk li İbn Asakir*, thk., Ahmed Râtib Armuş ve ark., Dimaşk 1405/1985, XXVIII, 27.

bir şahıs²⁷, kendisinden yardım isteyenlere karşı müşfik²⁸ ve çok cömert olduğu²⁹ zikredilir.

İslâm toplumunun bir ferdi ve İslâm aykırı davranışları da engellemekle yükümlü halifenin oğlu ve hatta bir süre sonra da bizzat halifelik makamında bulunan Yezid'in yukarıda ifade edilen biçimde bir yaşam sürmesi ve bu sebeple pek çok eleştirilere sebebiyet veren alışkanlıklara sahip oluşunda onun yetişme tarzının, çevresinin ve daha başka saiklerin tesirlerinin olduğunu düşünürüz.

II-Yezid'in Şahsiyetinin Oluşumunda Etkili Olan Unsurlar

Yezid, vali çocuğu olarak dünyaya gelmiş, halife çocuğu olarak büyümüştür. Bu sebeple de onun yaşam biçimi ve alışkanlıkları, gerek idarede bulunan kimseler, gerekse halk tarafından yakından takip edilmiştir. Dolayısıyla Yezid'in halifelikten sonraki yaşantısı hakkında olduğu gibi iktidara geçmeden önceki yaşantısına dair de pek çok bilgi tarih kitaplarında zikredilmiştir. Bunlardan hareketle onun şahsî kişiliğinin oluşumunda etkili olan unsurları tespit etmek mümkündür.

A-Yezid'in Şahsiyetinin Oluşmasında Yetiştirdiği Çevrenin Rolü

İnsanın kişiliğinin oluşumunda yetişmiş olduğu çevrenin büyük bir yeri vardır. Zira yaşanılan bölgenin iklim yapısı, coğrafi konumu, teneffüs edilen hava, alınan besinlerin, insanın karakterine, davranış biçimlerine, olaylar karşısındaki tepkilerine ve özel hayatının şekillenmesine katkıları vardır.³⁰ Bütün bunları bekli de insan eğitiminde tabi etkenler olarak değerlendirmek mümkündür. Zira bunların tesirlerini ortadan kaldırabilmek ya da değiştirebilmek pek mümkün olamamaktadır. Bununla birlikte yetişme çağında veya gelişme dönemindeki çocukların, gençlerin eğitiminde doğal etkenlerin dışında belirleyici olan başka nedenlerin olduğu da bir gerçektir. İyi ve disiplinli bir şekilde ehil insanlar tarafından verilen eğitim-öğretim, kültürlü ve huzurlu bir aile ortamı, arkadaş çevresi vb. de insanın şahsiyetinin oluşumuna en az tabi etkenler kadar katkı sağlayabilmektedirler.

²⁷ İbn Kesir, VIII, 228.

²⁸ Cebbür, Yezid, s. 377.

²⁹ Belâzürî, V, 302. Ayrıca bkz. Hitti, Tarih, I, 360; Abdüllatif, I, 127.

³⁰ Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldun, Mukaddime, trc., Zakir Kadiri Ugan, İstanbul 1989, I, 193-215.

Yukarıdaki mülâhazalarla yetiştigi çevrenin Yezid'in şahsiyetinin oluşumunda hangi yönlerden katkı sağladığını ortaya koymaya çalışacağız.

1-Yezid'in Çölde Geçen Günlerinin Yetişmesine Etkisi

Yezid'in annesi 'Meysûn bnt. Bahdal b. Üneyf b. Delce b. Kunâfe b. Adiyî b. Züheyr b. Cenâb el-Kelbiyye'dir.³¹

Yezid'in doğduğu tarih olan 26/647 yılı, hilafet makamında Hz. Osman'ın, Suriye valiliğinde ise Muaviye'nin bulunduğu yıldır. Halife ile yakın akraba olmanın ötesinde babasının Suriye valisi olduğu bir dönemde dünyaya gelmek Yezid'in çocukluk ve gençlik döneminin akranlarına göre çok iyi şartlar içerisinde geçmesine sebep olmaktadır.

Muaviye, Şam valiliği esnasında buradaki otoritesini kuvvetlendirmek maksadıyla Kelb kabilesinden birisiyle evlenerek onlarla akrabalık tesis etmeyi düşündüğü için söz konusu kabileye mensup olan Meysûn ismindeki kadınla evlenmiştir.³²

Kızlarını Şam valisi Muaviye'ye vererek onunla akraba olan Kelbililer, ona valiliği esnasında yardımcı oldukları gibi hilafete geçmesi ve sonrasındaki dönemlerde de bu desteklerini sürdürdüler. Bundan dolayı da Meysûn, evliliğinden bir süre sonra çöle gitmesine rağmen Muaviye'nin en çok sevdiği hanımlarından birisi olma niteliğini muhafaza etti.³³

Meysûn, çölde yetiştigi için şehir hayatına ayak uyduramadı. Kabilesine ve memleketine duyduğu hasreti kimi zaman şiirleriyle kimi zaman da konuşmalarıyla dile getirdi. Çölün hür ve resmiyetten uzak yaşantısına alışan Meysûn, Şam'da, adına saray da denilse dört duvar arasında, kurallar ve lükse esir olmuş bir hayat tarzına alışamadı. Meysûn'un çöle olan hasretini söylediği şarkılardan

³¹ Belâzûrî, V, 299; Ebû Cafer Muhammed İbn Habîb, *Kitabü'l-Muhabber*, Beyrut trz., s. 21; Taberî, IV, 243; Hüseyin b. Ali el-Mes'ûdî, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, Beyrut 1981, s.303; Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Tarihu'l-İslâm* (61-80 yılı olayları), thk, Abdüselam Tedmûrî, Beyrut 1410/1990, s.269; Ömer Rıza Kehhâle, *Â'lâmü'n-Nisa fî Â'lemi'l-İslâm ve'l-Arab*, Beyrut trz., s.137; Sükeyne, XXVIII, 20; Diyarbekrî, Yezid'in annesinin isminin Meysûre bnt. Muhalled olduğunu söylemektedir ki bu isim diğer kaynaklarda yer alan isimle uyuşmamaktadır. bkz., Hüseyin Muhammed b. Hasan ed-Diyarbekrî, *Tarihu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs, Dâru's-Sadr trz, II, 297; Hezzâ b. İd eş-Şemrî, Yezid b. Muaviye –el-Halifetü'l-Müfterâ Aleyh*, Riyad 1993, s.16.

³² Cebbûr, Yezid, s.373; Aycan- Sarıçam, *Emeviler*, s.3; Adevî, s.290; Alaylı, s.241; Philip Hitti., *Arap Tarihinin Mimarları*, trc., Ali Zengin, İstanbul 1995, s.68–69.

³³ H. U. Rahman, *İslâm Tarihi Kronolojisi*, trc. Abidin Büyükköse, İstanbul 1995, s.100; Hitti, *Arap Tarihinin Mimarları*, s.68.

ve şiirlerden öğrenden Muaviye, onun bu hasretini az da olsa dindirmek için karısını sık sık çöldeki kabilesinin yanına gönderdi.³⁴

Muaviye'nin karısı Meysûn'u oğlu Yezid'in çölde fasih Arapça'yı öğrenebilmesi ve çölün ağır şartlarına uyum sağlayarak binicilik, atıcılık, yüzücülük, şiir vs. gibi güzel hasletleri kazanabilmesi için en uygun mekân olan çöle gönderdiği³⁵ iddiası da dile getirilmiştir.

Yezid'in dayılarının kabilesi ile geçirdiği günleriyle ilgili bilgiler yok denecek kadar azdır. Elimizdeki bilgiler daha çok Yezid'in Benî Kelb kabilesi fertleriyle geçirdiği günlerinin nasıllığı hakkında olmayıp bu dönemin neticeleri, çöl hayatının Yezid'e kazandırdıkları hakkındadır. Bütün bunlar göz önüne alındığında Yezid'in burada kaldığı dönemin az bir zamanı kapsadığı ancak, şahsiyetinin ve kabiliyetlerinin ortaya çıkmasında daha sonraki dönemlerdeki yaşantısında derin etkiler bıraktığı düşünülebilir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Yezid, babası Muaviye'nin Şam valiliği yaptığı esnada valilik sarayında doğmuştu. Muaviye, sahip olduğu özellikleri sebebiyle oğlunun iyi bir şekilde yetişmesi için gerekli ortamı hazırlamayı istedi.³⁶ Muaviye, karısı Meysûn'un yurdu ile olan yakınlığını ve hasretini de fırsat bilerek oğlunun ilk eğitimini bâdiyede alması için teşebbüse geçti. Böylece Emevî halifeleri arasında eğitim için çöle gönderilen ilk kişi Yezid oldu.³⁷ Üstelik Yezid'in akrabaları olan Kelblilerin yurdu Şam'a fazlaca uzak olmayan Tadmür idi. Böylece Muaviye, oğlunun hem çöl şartları içerisinde yetişmesini sağlamış olacak, hem de onun eğitimiyle kendisi de yakından ilgilenecekti.

Yezid, çölde bulunduğu esnada, dayıları tarafından bedevî hayatın gereklerine göre yetiştirildi, çölün zor şartlarına uyum sağlayabilecek bir eğitimden geçirildi.³⁸

Çölde hayatta kalabilmek için zorunlu olan atıcılık, binicilik, savaş sanatı ve yüzme öğrenden Yezid³⁹, daha sonraki dönemlerde

³⁴ Aycan-Sarıçam, *Emevîler*, s.26; Cebbûr, *Yezid*, s.373; Hitti, *Arap Tarihinin Mimarları*, s. 68-69; Lammens, "Meysûn", *İA*, VIII, 192-193, Ebû Reyve, *Ebû Hüreyre*, Mısır yy trz , s.177.

³⁵ Abdüllatif, I, 127; Cebbûr, *Yezid*, s.373.

³⁶ Lammens, "Meysun", *İA*, VIII, 193.

³⁷ Ahmed b. Muhammed İbn Abdirabbih el-Endelûsi, *el-İkdü'l-Ferid*, thk Muhammed Said Uryan, Kahire 1359/1940, II, 480.

³⁸ Adevî, s.291; Cebbûr, *Yezid*, s.380; Abdüllatif, I, 127; Feryâl, s.26.

³⁹ İmadüddin İsmail Ebû'l-Fida, *el-Muhtasar fi Ahbâri'l-Beşer*, ta'lik, Mahmud Deyyûb, Beyrut 1417/1997, I, 203; Cebbûr, *Mülûk*, s.29; a. mlf, *Yezid*, s.373.

bütün bunları öğrenmiş olmanın kendisine kazandırdığı avantajlardan istifade etti.⁴⁰

Yezid çölün hür ve baskıdan uzak ortamında yetişmiştir.⁴¹ Bu da onun gönül dünyasında derin etkiler bırakmış, onun şair ruhlu bir kişilik kazanmasına yol açmıştır.

Çöl sadece binicilik, yüzme ve atıcılık gibi sportif faaliyetlerin yapıldığı bir yer olmayıp şiir, musiki ve güzel konuşma gibi sanatların da en güzel şekliyle icra edildiği bir mekandı. İşte böylesi bir mekanda adı geçen sanatları da öğrenen Yezid⁴² bu yönüyle de kendinden bahsettirdi.

Yezid'in bâdiyeye kaç yaşında gittiği ve orada tam olarak ne kadar kaldığına dair bir bilgiye sahip değiliz, ancak şunu söyleyebiliriz ki; belli bir süre de olsa kaldığı çöl hayatı ve oradan edindiği arkadaşlar onun hayatında önemli bir yere sahip olduğudur. Kısacası Yezid, burada iken pek çok iyi şeyleri öğrenmesinin yanı sıra çölün şarabını, lehviyyatını ve İslâmî prensiplerle pek uyuşmayan muhtevadaki şiirlerini de öğrendi.

2-Benî Kelb Kabilesi Arasında Yetişmiş Olmasının Etkileri

Kelb kabilesi, İslâm öncesi Şam'a gelip yerleşen Yemenî kabilelerin en büyüklerindedir.⁴³

Ya'kübî mezhebine bağlı Hıristiyan bir kabile olan Kelb kabilesine⁴⁴ mensup olan Meysûn'un⁴⁵, Muaviye ile evlenmeden önceki yaşantısını kabilesi arasında bâdiyede geçirdiği anlaşılmaktadır. Meysûn'un evlilik sonrası, gençliğinde iken yaşamını sürdürdüğü çöle duyduğu özlemi gurbet şiirleriyle dile getirmesi onun şehir hayatına aşına olmadığına en güzel delildir.⁴⁶

⁴⁰ Abdülâtif, I, 127. Hittî'nin belirttiğine göre "...kendi dilinde okuma yazması olan, ok ve yay kullanan, yüzmesini bilen bir kimse olarak Yezid'i halk tahsil ve terbiye görmüş biri olarak kabul ediyordu.", *İslâm Tarihi*, II, 396.

⁴¹ Mevlüt Koyuncu, *Emeviler Döneminde Saray Hayatı*, İstanbul 1997, s.90-91; Cebbûr, *Yezid*, s.380.

⁴² Cebbûr, *Yezid*, s.373; a. mlf, *Mülûk*, s.29; Abdülâtif, I, 127.

⁴³ Feryâl, s. 23

⁴⁴ Bu kabilenin Hıristiyanlığa girişi ve Ya'kübî mezhebini tercih etmesi ile ilgili geniş bilgi için bkz., Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Bağdat 1413/1993, VI, 590-630.

⁴⁵ İbn Abdirabbih, IV, 375; Hittî, *Arap Tarihinin Mimarları*, s. 69; Adevi, s.290; Rahman, s.100; Cebrail Süleyman Cebbûr, *el-Mülûku's-Şuara*, Beyrut 1401/1981 s.29.

⁴⁶ Kılıç, s.36.

Kaynaklarda Meysûn'un Muaviye ile evliliğinden sonra Hıristiyanlığa olan bağlılığını sürdürüp sürdürmediği hususunda henüz bir bilgiye rastlanılmadı.⁴⁷ Meysûn'un kabilesine ve geleneklerine son derece bağlı bir çöl kadını olduğu düşünülecek olursa onun eski dinini tam anlamıyla terk etmediği söylenebilir. Üstelik Yezid ile çöle gittikten sonra oğlunu İslâmî prensiplerden uzak bir şekilde yetiştirmiş olması da göz önüne alındığında böylesi bir kanaate varmak zor olmayacaktır.

Yezid'in çölde bulunduğu dönemde Kelb kabilesinin tüm fertlerinin müslüman olup olmadığı hakkında yeterli bir bilgimiz yoktur. Bu kabilenin fertlerinin müslüman olması Yezid'in yetişmesi açısından önem arz etmektedir. Ancak kaynaklarda bu konuda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Yezid'in çölde Hıristiyan arkadaşlar arasında büyüdüğü ve Hıristiyanlık kültürüyle yetiştiğine dair malumat birer tahmin midir, yoksa sağlam rivayetlere mi dayanmaktadır? Bu konuda tatmin edici bir bilgi yoktur. Ancak bazı araştırmacılar tarafından Yezid'in çölde Hıristiyan kültürüyle yetiştiği ileri sürülmektedir.⁴⁸ Öyle anlaşılıyor ki, söz konusu araştırmacılar Yezid'in daha sonraki dönemlerdeki arkadaşlarından bazılarının Hıristiyanlardan oluşmasından⁴⁹ hareketle, böylesi bir yargıya ulaşmışlardır. Yoksa Müslüman bir ailenin çocuğu olan ve babası tarafından muhtemelen büyük mevkilere getirilmesi düşünülen bir kimsenin Hıristiyan gibi yetiştirilmesine Muaviye'nin göz yumduğu düşünülemez. Kanaatimizce Yezid'in söz konusu kimselerle arkadaşlığının sebebi din değil şiiire ve işrete olan düşkünlüğüdür.

Yezid'in çölde bulunduğu esnada bir kısmı hâlâ Hıristiyanlığını muhafaza eden veya en azından İslâm'a yeni giren kimselerle bir arada bulunduğu düşünülebilir. Zira söz konusu kabilenin İslâm'a girmeye başladığı tarih çok eskilere gitmemektedir. Ancak bu durum söz konusu kabilenin fertlerinin Yezid'i bir Hıristiyan gibi yetiştirdikleri anlamına gelmez. Çünkü bu kabileye mensup insanlardan pek çok kimsenin müslüman olması bir tarafa Yezid, belli aralıklarla Şam'a gelip gitmesi esnasında İslâmî kuralları öğrenmiş olmalıdır.

Netice olarak şu söylenebilir ki, Yezid annesiyle birlikte belli dönemlerde çöle dayılarının yanına gitmiş, orada kaldığı süre zarfında pek çok akrasıyla arkadaşlık yapmıştır. Bunlardan bazıları Müslüman, bazıları da Hıristiyan olabilirler. Ancak onun Hıristiyanlarla arkadaşlık yapması, Hıristiyan kültürüyle yetiştiği anlamına gelmemelidir. Zira Yezid'in çocukluğunun tamamı çölde ve sadece

⁴⁷ Lammens, "Meysûn", *İA*, İstanbul 1960, VIII, 192-193.

⁴⁸ Ebû Reyze, s. 177.

⁴⁹ Cebbûr, *Mülûk*, s.31; Adevî, s.291; Alaylı, s.241-242.

Hıristiyan çocukların arasında geçmemiş, belki de büyük bir kısmı Şam'da müslüman bir çevrede geçmiştir.

Şam'a yakın olmakla birlikte nisbeten babasının kontrolünden uzak bir bölgede yoğunluğu Hıristiyan arkadaşların oluşturduğu bir ortamda bulunan Yezid, burada çok serbest bir biçimde yetişmiştir.⁵⁰ Yezid, böylesine serbest ve İslâmî kaygılardan uzak bir ortamda avcılık, atıcılık, yüzme, fesahat, şiir ve hitabetin yanı sıra çevresindeki arkadaşlarının da tesiriyle İslâm'ın ve müslümanların tasvip etmeyeceği bir takım kötü alışkanlıklar edinmiştir.⁵¹

3-Valilik ve Halifelik Sarayında Büyümüş Olmasının Etkileri

Muaviye, oğlunu iyi bir eğitime tabi tutmak için gayret etti. Ancak tabiatı ve içerisinde bulunduğu ortam gereği Yezid, daha sonraları eleştirilmesine sebep olacak kötü alışkanlıkları terk edememiş gözükmektedir. İleride de işaret olunacağı üzere kötü alışkanlıklar onun siyasi muhaliflerince dinî endişe kılıfına sokularak isyan sebebi olarak değerlendirilmiştir.

Muaviye, Yezid'in ileride devletin başına geçmesini düşünüyordu. Onun Kureys'in kendisinden istifade edebileceği bir genç konumuna ulaşmasını arzuluyordu. Bu sebeple, oğlunun küçüklüğünden itibaren bu makama yakışır bir şekilde yetişmesi için gayret sarf etti.⁵²

Muaviye bu maksadını gerçekleştirmek için Yezid'in çölde uzun süre kalmasına razı olmayıp, onu sarayına getirtti, burada iyi bir eğitim görebilmesi için alıkoymdu.⁵³ Onun sanata karşı olan düşkünlüğü de iyi bir eğitim aldığı göstermektedir.⁵⁴

Yezid'in Şam'a gelmesinden sonra ise eğitimiyle bizzat babası ilgilendi; onu eğitmek için sahip olduğu imkânları kullandı, özel öğretmenler tuttu.⁵⁵ Her müslüman Arap çocuğunda olduğu gibi

⁵⁰ Adevî, s. 291.

⁵¹ Yusuf el-Işş, ed-Devletü'l-Emeviyye ve'l-Ahdâsü'lletî Sebekatha, 1406/1985, s. 180–181; Adevî, s. 290; Cebbür, Mülûk, 29. Hıristiyanlar arasında içki kullanımı çok yaygın olup ibadetlerde bile yer edinmişti. İslâm toplumunun gözünden irak olan yerlerde inşa edilen manastırlara özellikle eğlenmek, içki içmek, hoşça vakit geçirmek, İslâm toplumundan uzaklaşmak, rahip ve rahibelerle gönül eğlendirmek üzere gidenlerin sayısı az değildi. Bunlar arasında Müslümanlar da vardı. Geniş bilgi için bkz., Levent Öztürk, *İslam Toplumunda Bir Arada Yaşama Tecrübesi*, İstanbul 1995, s.115.

⁵² Abdullatif, I, 127.

⁵³ Feryâl, s. 28–29.

⁵⁴ H. Dursun, "Yezid", *İA*, XIII, 411.

⁵⁵ Ömer Süleyman el-Ukayli, "Mübayatü bi Yezid b. Muaviye bi Velâyeti'l-Ahd", *Mecelletü Külliyyeti'l-Adâb*, Riyad 1985, sayı: XII/2, s. 400; Feryâl, s. 31.

Yezid'in eğitiminde de başlangıç noktası Kur'an oldu. Yezid'in Kur'an'ı çok küçük yaşta öğrendiği bildirilmektedir.⁵⁶ Muaviye, Duğfel b. Hanzale es-Sedûsi eş-Şeybânî'yi⁵⁷ Yezid'i yetiştirmesi için görevlendirdi. Arap ensâbına, özellikle Kureys'in nesep bilgisine vâkıf olan bu hocadan Yezid'in pek çok şeyi öğrendiği ifade edilmektedir.⁵⁸

Onun iyi hocaların nezaretinde yetişmesini sağlamaktan başka bizzat kendisi de Yezid'in eğitime katkı sağladı. Ailede verilen eğitimin önemini müdrik bir kimse olarak Muaviye, birlikte bulunduğu anlarda Yezid'e sorular soruyor, onun verdiği cevapları kimi zaman izah ediyor, kimi zaman da düzeltiyordu. Böylece Yezid'in eğitiminde tek yetkili kimsenin hocası olmasını; tüm sorumluluğun ona yüklenmeyip⁵⁹ kendi bilgi ve tecrübelerini oğluna aktarıyordu.

Muaviye, tecrübe kazandırmak için oğluna önemli görevler verdi. Bu maksatla yaptığı ilk iş ise onu İstanbul'un muhasarasına gönderilecek ordunun bir birliğinin başına getirmek oldu.⁶⁰

Bizans'a karşı yapılan bu savaşla Muaviye, oğlu Yezid'e ismini yüceltebilmesi için iyi bir fırsat vermiş oluyordu.⁶¹ Ayrıca bu savaş Yezid'in kendi kişiliğini ve düşmanın karakterini iyice tanımasına; savaş kabiliyetinin ortaya çıkmasına ve cesaretinin bilinmesine de yardımcı olacaktı.⁶² Böylesi büyük bir orduya komutanlık edebilen bir şahsın, devlet başkanlığı gibi bir işi de yapabileceği, özellikle Yezid'i eleştirenler için bir cevap olarak gösterilebilecekti.⁶³

İstanbul'un fethi müslümanların çok önem verdiği bir olaydı. Çünkü İstanbul'un fethi ve bu fetih esnasında görev alacaklarla ilgili Hz. Peygamber'in övgü dolu sözleri mevcuttu.⁶⁴ Bunun bilincinde olan müslümanlar, Muaviye döneminde İstanbul'a karşı düzenlenen sefere gönülden katıldılar. Böylesi bir seferde komutan veya nefer olmak onlar açısından önemli değildi. Önemli olan cihad için

⁵⁶ Feryâl, s. 29.

⁵⁷ İbn Habîb, s.478. Bu şahsın tercüme-i hâli için bkz., Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali İbn Hacer, Tehzîbü't-Tehzîb, thk., Mustafa Abdulkâdir Atâ, Beyrut 1415/1994, III, 210

⁵⁸ Feryâl, s. 28.

⁵⁹ Feryâl, s. 33.

⁶⁰ Vekil, s. 176.

⁶¹ Lammens, "Muaviye", İA, VIII, 443; Adevi, s. 164.

⁶² Vekil, s. 84; Adevi, s. 164; Feryâl, s.46.

⁶³ Vekil, s. 176; Hitti, Tarih, I, 319; Abdullatif, el-Âlemü'l-İslâmî, I, 128-129; Riyad İsa, en-Nizâ Beyne Efrâdi'l-Beyti'l-Ümevî ve Devruhü fi Sükûti'l-Hilafeti'l-Emeviyye, takdim, Süheyl Zekkâr, Beyrut 1406/1985, s. 54.

⁶⁴ Ahmed Muhammed İbn Hanbel, Müsned, İstanbul 1413/1992, IV, 335.

hazırlanan orduda yer almaktı. Bunun için söz konusu orduya dönemin önde gelen sahâbiler ve sahâbe çocukları da iştirak ettiler.⁶⁵

Müslüman Araplar tarafından gerçekleştirilen ilk İstanbul muhasarası, Yezid'in iyi bir şöhret kazanmasına⁶⁶, onun idarî, askerî ve siyasî tecrübeler elde etmesine⁶⁷, dolayısıyla bazı kimseler tarafından övülmesine neden olmuştur.⁶⁸

Muaviye, Yezid'i velihtliğe hazırlamak için bu görevi icra etmesini yeterli görmeyip, onu hac emirliğiyle de görevlendirdi.⁶⁹ Hac emirliği kolay bir iş değildi. Bu vazife insanların işleri ve ihtiyaçlarını giderebilmek için derin bir kavrayış gerektirir. Bu işi üstlenen kimsenin müslümanların ahvaline muttali olması ve onların problemlerini çözebilmesi gerekmektedir. Onların menfaatlerini gözetmesi zorunludur. Hepsinden de öte onların hac esnasında karşılaşılabilecekleri problemlerle ilgili sorunlarını cevaplayacak kadar fıkıh bilgisine sahip olması gerekir. Hacılara hacın uygun bir biçimde yapılması hususunda iyi bir önder olmayı da icap ettirir.⁷⁰ Yezid'in hac emirliği esnasında pek çok kimseyle tanıştığı, onlardan istifade ettiği, hac emirliği yaparak idarecilik tecrübesi kazandığı ve halk ile yakınlaştığını söylemek mümkündür.⁷¹

B-Yezid'in Şahsiyetinin Oluşmasında Babasının Etkisi

Anne-babalar çocukları için en yakındaki örneklerdir. Çocuklar, ebeveynlerinin yapıp ettiklerinden, konuşmalarından, yürümelerinden, oturuş-kalkış biçimlerinden kısacası bütün hal ve hareketlerinden etkilenirler. Yezid de babası Muaviye'den etkilenmiş, babasının hem yaşam biçimi hem de devlet yönetimindeki tarzının tesiriyle hareket etmiştir.

Yezid'in devlet yönetiminde yer almasını arzulayan ve onu bu maksatla idareciliğe hazırlayan Muaviye'nin, oğlunun halifelik sarayında bulunarak orada gerçekleşen ve devlet yönetimi bakımından tecrübe kazanmasına vesile olacak olan gelişmeleri izlemesini sağladığı da anlaşılmaktadır. Muaviye, oğlunu kendi meclislerine götür-

⁶⁵ Taberî, IV, 172; Ebü'l-Fida, I, 260; Ziyauddin Ömer b. Muzaffer İbnü'l-Verdî, *Tarihü İbnü'l-Verdî*, Beyrut 1417/1996, I, 160; İbn Kesir, *Bidâye*, IV, 34; Muhammed Hudari Beg, *ed-Devletü'l-Ümeviyye*, thk., Muhammed Osmanî, Beyrut 1406/1986, s.442.

⁶⁶ Ronart Stophen, I, s. 564.

⁶⁷ Canard, s. 219; Cebbûr, *Mülûk*, s. 31-33; Ukaylî, *Veliaht*, s. 402.

⁶⁸ İsfahânî, *Egânî*, XVII, 211-212; Adevî, s. 164; Ukaylî, *Veliaht*, 402; Cebbûr, *Yezid*, s. 376.

⁶⁹ Tâhâ Hüseyin, *el-Fitnetü'l-Kübra (Ali ve Benüh)* yy ve trz., s. 1013.

⁷⁰ Vekil, s. 175.

⁷¹ Kılıç, s.69.

rüyor, onun orada bulunanların konuşmalarına şahit olmasını istiyordu. Bu şekilde oğlunun hem bilgilenmesini, hem de münazara ortamında kendi kabiliyetlerini ortaya koyabilmesine fırsat vermek istiyordu.⁷² Böylece onun daha sonra idareye geçmesi halinde halkın ve devletin meselelerine yabancı kalmamasını, karşılaşılabilecek sorunları şimdiden çözebilmeyi öğrenmesini temin etmek istiyordu. Yezid'in iktidara geçtikten sonraki siyasî, idarî, askerî, ekonomik vb. gibi hususlardaki bazı uygulamaları, karşılaştığı olaylar karşısında sergilediği tavırlardan bazılarında, babasından görüp öğrendiklerinin rolü olmuştur.

Muhaliflerine izzet ikramlarda bulunması, olası bir isyana veya muhalefet hareketine engel olmak için ekonomik imkanlarını kullanması, valilerine geniş yetkiler vermesi, devlet ve kendi aleyhine olan uygulamaları hariç onlara hemen hemen hiçbir şekilde müdahale etmemesi, gerekli gördüğünde rakiplerinin üzerine şiddet yanlısı valiler tayin etmesi gibi uygulamalarda babası Muaviye'den etkilenmiştir.

Yezid, daha tahta geçer geçmez halkın ve askerinin gönlünü alacak tarzda değişiklikler yapmış, bundan böyle deniz seferlerine ve Bizans üzerine kışın tertip edilen seferlere son vereceğini, o ana kadar üç taksitte ödenmekte olan maaşların peşin olarak ödeneceğini vaat etmiştir. Bu vaatlerin ardından orada bulunanlar kişiliği ve kavmi içerisindeki konumuna göre mal verilmesini, maaşlarının artırılmasını ve derecelerinin yükseltilmesini emretmiştir.⁷³ Yeni halifenin bu sözlerinden memnun olan halk, ona övgüler yağdırarak dağılmıştır.⁷⁴ Ayrıca beytü'l-mâlden Şamlılara bolca ihşanlarda bulunmuştur.⁷⁵ Yezid çoğunluğun ordu mensuplarından oluştuğu bir kitle huzurunda yaptığı bu vaatlerle onların gönlünü almayı istemiş ve kaynaklardaki bilgilere göre de bunda muvaffak olmuştur.⁷⁶

Bazı araştırmacıların ifade ettiğine göre, işlerinin hemen hemen tamamını valileri aracılığıyla yürüten Muaviye, onlara geniş yetkiler veriyordu. Valilerin tayini ve cihad kararı hariç hiçbir konuda onlara müdahale etmiyordu. Zaman zaman onları denetliyor, uygun bulduğu işleri onaylıyordu.⁷⁷

Yezid de babasının politikası doğrultusunda hareket ederek, babası tarafından daha önceden valilik makamına getirilmiş olan

⁷² Feryâl, s. 33-35.

⁷³ Mesudi, Murûc, III, 76.

⁷⁴ İbn Kesir, VIII, 146; Zehebî, Siyer, IV, 37.

⁷⁵ İbn A'sem, III, 8-9.

⁷⁶ İbn Kesir, VIII, 146; Zehebî, Siyer, IV, 37.

⁷⁷ İşş, s.142-143; Abdulaziz ed-Dürî, İlk Dönem İslâm Tarihi, trc., Hayrettin Yücesoy, İstanbul 1991, s.143.

valileri görevde bıraktı. Onun, babası Muaviye'nin valilerinin görevde tutmasını doğru bir davranış olarak gören İbn Kesir, böylesi bir davranışın Yezid'in zeki olduğuna bir delil olacağını ifade etmektedir.⁷⁸

Yezid valilerle ilgili olarak gelen şikâyetleri de babası gibi derhal değerlendirmeye almış, bu şikâyetlerin devlet aleyhinde olmak üzere muhalefete yol açacağını sezmişse ilgili valiyi derhal görevden almıştır⁷⁹ ki, Muaviye'nin de vali politikasının bu şekilde olduğu anlaşılmaktadır.

Yezid'in gelen şikâyetler üzerine hemen vali değişikliğinde bulunmasını onun zafiyetine bağlayanlar⁸⁰ olmuşsa da böyle davranmasında, babası Muaviye'nin "hergün valilerini değiştirmeni isteseler bile bunu yap..." şeklindeki vasiyetinin⁸¹ de etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte Yezid valilerine geniş yetkiler vermek ve onları gerektiği şekilde denetlememekle eleştirilmiştir.⁸² Onun valilerle ilgili bu siyasetinde de babası Muaviye'yi takip gayesinde olduğunu söylemek mümkündür, bununla birlikte şu bilinmelidir ki Muaviye valilerini denetime tabi tutmuş ve denetleme sonuçlarına göre valilerine işlemde bulunmuştur.⁸³

Yezid kamuoyunu yönlendirebilecek konumda bulunan, toplumda muhalif söylemlerin yayılmasına katkı sağlayabilecek kimse-lerin kendisine ve iktidarına karşı olumlu düşüncelere sahip olmaları için onlara bol bol ikramlarda bulunmuş, hazineden yüklü miktarda ödemeler yapmıştır.⁸⁴

Muaviye'nin de yöntemleri arasında bulunan muhaliflerin makam, mevki ve ihsanlarla susturulması, gönüllerinin kazanılması taktiği, Yezid tarafından da zaman zaman uygulanmıştır. Yezid bu anlamda da babasından gördüklerini yapmıştır. Nitekim Kerbela sonrası Medine'de kendisi için hiç te iyi düşünceler içerisinde olmayan eşraftan bazı kimselerin gönüllerini alabilmek için onları Şam'a davet etmiş, burada kaldıkları dönemde onları en iyi şekilde misafir

⁷⁸ İbn Kesir, VIII, 149.

⁷⁹ Medine valisi Amr b. Saïd el-Eşdak'ın görevden alınması buna örnek olarak gösterilebilir. Bkz., Taberî, IV, 258; İzzüddin Ebu'l-Hasen İbnü'l-Esir, el-Kâmil fi't-Tarih, yayınlayan Carolus Johannes Tornberg, Beyrut 1399/1979, IV, 100-101.

⁸⁰ M. Sabri Küçükaşçı, Emeviler Döneminde Medine, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul 1993, s.90.

⁸¹ Yezid'in hayatında önemli bir yere sahip olan bu vasiyet hakkında bkz., Ebû Mihnef, Maktelü'l-Hüseyn, s.7-8; Belâzürî, V, 153-154; Taberî, IV, 238-239; İbn Abdîrabbih, IV, 34; İbnü'l-Esir, IV, 6-7; İbn Kesir, VIII, 119.

⁸² İşş, s.179; Vekil, s.199; Sariçam, s.330-331.

⁸³ Mesela bkz., Taberî, IV, 164-165, 172.

⁸⁴ Onun bu doğrultudaki harcamaları için bkz., İbn Sa'd, V, 66; Belâzürî, Ensâb, V, 338; Taberî, IV, 380.

etmiş ve her bir misafirine yüklü miktarlarda paralar vermiştir. Ancak onun cömertçe dağıttığı paraları alan Medinelî eşraf, şehirlere döndükten sonra da muhalif tutumlarını sürdürmüşlerdir.⁸⁵

Aynı şekilde Yezid, isyan eden Medinelîlere de araçlar vasıtasıyla bir takım ekonomik iyileştirmelerde bulunacağına dair vaatlerde bulunarak onları isyandan vaz geçirmeye çalışmıştır.⁸⁶ Bu noktada bizi ilgilendiren husus Yezid'in de babası Muaviye gibi hareket etmesidir. Dolayısıyla Yezid'in bu tür bir davranışta bulunmuş olmasında babasından etkilendiğini ileri sürmek mümkündür. Nitekim Yezid'in davranışlarında babası Muaviye'den etkilendiğine dair kaynaklarda pek çok örnek yer almaktadır. Yezid'in bu etkilenişi ve şahsi kararlarına bunların yansımada onun babasından görüp duydukları uygulamalar yanında babasının ölmeden önce bırakmış olduğu vasiyetten de etkilendiğini söyleyebiliriz. Öyle ki, Muaviye'nin oğluna bıraktığı bu vasiyeti⁸⁷, Yezid tarafından devlet yönetimi esnasında dikkate alınmış; o, söz konusu vasiyet çerçevesinde hareket etmeye çalışmıştır.

Siyasî ve idarî yönden büyük bir şaheser sayılabilecek olan bu vasiyet, çok önemli prensiplerden ibaretti.⁸⁸ Vasiyetinde verdiği programa göre, şayet Yezid'in yerinde olsaydı, adamları iyi tanıyarak ve kısa dönem için tedbirini alarak siyasetini yeniden uygulayacaktı.⁸⁹ Yezid'in babasının vasiyetinde işaret ettiği hususlara harfiyen uyduğu pek söylenemez. Çünkü babası ona Hicazlılara, özellikle de muhalifi olması durumunda Hz. Hüseyin'e müsamahakâr davranmasını tavsiye ediyordu. Oysa olaylar pek de bu doğrultuda gerçekleşmedi.⁹⁰ Babasının sahip olduğu kabiliyet ve karizmaya sahip olmayan Yezid, bu vasiyetin gereklerini tam olarak yerine getiremedi.⁹¹ Bununla birlikte sonraki bölümlerde de işaret olacağı üzere Yezid'in döneminde gerçekleşen iç harpler esnasında iddia olunduğunun aksine sert tutum içerisinde olmadığını, bunda

⁸⁵ Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Beyrut trz., V, 66; Halife b. Hayyât, *Tarih*, thk., Ekrem Ziya el-Umerî, Riyad 1405/1985, s. 237; Belâzürî, V, 338; Taberî, IV, 380; İbn Abdîrabbih, IV, 355; İbnü'l-Esir, IV, 102-103; Şihabüddin Ahmed b. Abdilvehhab en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, thk. Muhammed Rifat Fethullah-İbrahim Mustafa, Kahire 1395/1975, XX, 486-487.

⁸⁶ İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-Siyâse*, thk. Taha Muhammed ez-Zübânâ, Beyrut 1967, I, 177; İbrahim b. Muhammed el-Beyhakî, *el-Mehâsin ve'l-Mesâvî*, Beyrut 1404/1984, s.65.

⁸⁷ Vasiyet için bkz., Ebü Mihnef, *Maktel*, s.7-8; Belâzürî, V, 153-154; Taberî, IV, 238-239.

⁸⁸ Vekil, s. 132.

⁸⁹ Abbas Mahmud el-Akkâd, *Ebu's-Şühedâ el-Hüseyin b. Ali*, yy ve trz., s. 668.

⁹⁰ Ganim, s. 28.

⁹¹ Vecdi Akyüz, *Hilâfetin Saltanata Dönüşmesi*, İstanbul 1991, s. 187.

babasının vasiyetine uyma düşüncesinin de rol oynadığını söyleyenler de bulunmaktadır.

C- Yezid'in Şahsiyetinin Oluşmasında Dost ve Yardımcılarının Etkisi

Her insan, kendi anlayışına, yaşayışına ve alışkanlıklarına uygun tarzdaki kimselerle birlikte olmaktan, onlarla dostluk, arkadaşlık kurmak ister. İyi veya kötü tabiatlı kimselerle birlikte bulunmak, özellikle dostluk seviyesinde bir arkadaşlık, etkileme ve etkilenme sonucunu beraberinde getirecektir. Bu insan doğasının bir gereğidir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de iyi ve güzel şeyleri yapmamız, adil olup dürüstlükten ayrılmamız vb. gibi hususlar emredilmekte ve çoğu zaman bu emirlerin hemen peşinden iyi ve salih kimselerle birlikte olmamız emredilmektedir.⁹² Zira iyi olmak için yapılması gerekenleri yaptıktan sonra iyi kalabilmek için de iyi kimselerle birlikte bulunmak önem arz etmektedir. Zira iyi insanlarla dostluk kurduğumuzda onlar vasıtasıyla iyi olmayan davranışlarımız hususunda ikaz ediliriz, yaptığımız iyi işler sebebiyle de takdir ediliriz. Her iki durum da iyi insan olarak varlığımızı sürdürebilmemiz açısından önemlidir.

Yezid b. Muaviye de gençlik döneminde ve halifelik makamında bulunduğu süre zarfında kendisine yakın gördüğü, yaşayış ve anlayış olarak ortak yönlere sahip olduğu kimselerle arkadaşlıklar kurmuştur. Bu arkadaşlarından bazıları onunla çocukluğundan itibaren birlikte bulunmuş, halife olmasından sonra ise bu birlikteliği sürdürmüşlerdir.

Çölde, annesinin kabilesi arasındaki bazı arkadaşlarının onun alışkanlıklarına, kişiliğine etki ettikleri anlaşılmaktadır. Zira o, burada bulunduğu dönemlerde çölün iyi şeyleri kadar kötü şeylerini de öğrenmiş ve bunlardan bazılarını hayatı boyunca uygulamıştır.

Yezid'in dini yaşama hususundaki lakaytlığı, şarap içip, İslâm'a uygun olmayan içerikteki şiirleri inşad etmesi ve bu tarzdaki şiirlerin okunduğu meclislerde bulunmayı alışkanlık haline getirmesi, şarkıcıları sık denilebilecek bir şekilde dinlemesi, onları koruması gibi eleştirilere neden olan alışkanlıkları, bütün bunları seven, benimseyen ve yaşam biçimi olarak sürdüren arkadaşlarıyla birlikte yapmış olmalıdır.

Diğer taraftan Yezid, söz konusu arkadaşlarıyla sadece eğlence ortamlarında bulunmamış, onlardan bazılarıyla devlet idaresi esna-

⁹² Nisâ, 4/146; Tevbe, 9/119.

sında da sık sık bir araya gelmiştir. Bunlar arasında Hıristiyan olan Sercûn b. Mansûr⁹³ ve şair Ahtal⁹⁴ ikilisinden başka Müslim b. Ukbe el-Mürri ve Dahhâk b. Kays da yer almaktadırlar. Dinî anlayış itibarıyla Hıristiyan oldukları için İslâmî prensipleri önemsemeyen ve bu anlamda Yezid'i de etkileyen Sercûn ve Ahtal, Yezid'in İslâmî prensipleri dikkate almayan tarzda yaşamasında ve kararlar almasında etkili olmuşlardır.⁹⁵ Bunlar, Muaviye döneminde de danışmanlık görevlerinde bulunmuş ve saraya rahat bir şekilde gidip gelmiş olmalarına rağmen Muaviye'nin zamanında Yezid döneminde olduğu kadar serbest davranmamışlar, en azından halifenin İslâmî prensipleri hiçe sayacak tarzda yaşaması hususunda herhangi bir etkilemede bulunamamışlardır. Oysa Yezid'in iktidarı esnasında bu durum değişmiştir. Zaten İslâm'ın uygun görmediği alışkanlıkları sürdüren bir kimse olması sebebiyle bu kimseler Yezid'i kolay bir şekilde etkileyebilmişler ve onun kötü alışkanlıklarını sürdürmesine destek olmuşlardır. Bundan başka Müslümanlar nazarında hoş karşılanmayacak kararlarında Yezid'i desteklemişlerdir.

Diğer taraftan Yezid, idarede bulunduğu dönemde istişare heyetine daha çok sertlik yanlısı olarak bilinen Dahhak b. Kays ve Müslim b. Ukbe'yi dâhil etmiş ve onlarla istişare ederek verdiği kararlar da sert tedbirler içerir şekilde tezahür etmiştir. Bu ikisi Muaviye'nin de danışmanlığını yapmışlarsa da Muaviye, hilmi ve otoritesiyle onların tutarsızlığına engel olabilmıştır. Oysa Yezid, babasının bu özelliklerine tam anlamıyla sahip değildi.⁹⁶ Bu sebeple de söz konusu arkadaşları ve istişare için yakınlarında bulundurduğu bu kimseler onun tarih boyunca eleştirilecek olan şahsî kararlarında etkili olmuşlardır.

Sonuç

Emevî halifelerinden Yezid b. Muaviye, gerek halife olmadan önceki gerekse halifeliği dönemindeki yaşamında renkli bir kişiliğe sahip olmuştur. O, çok da yaygın olmayan bir tarzda yaşam sürek içerisinde yaşadığı toplumda yadırganmıştır. İçki içip, içki meclislerinde yer alması, av partilerinde zaman harcaması, şarkı dinle-

⁹³ Sercûn (Serhûn) b. Mansûr er-Rûmî, Yezid'in katipliğini de yapmıştır ve Hıristiyan'dır. Bkz., Belâzûrî, V, 165.

⁹⁴ Yezid'in Ahtal ile olan yakınlığıyla ilgili olarak bkz., Ahtal, s. 9-38; Câhız, Tâc, s. 151; Lammens, "Ahtal", İA, İstanbul 1965, I, 227; Azmi Yüksel, "Ahtal", DİA, II, 183; Cebbûr, Mülûk, s. 29.

⁹⁵ Kerbelâ vakasının baş aktörlerinden olan ve Hz. Hüseyin ile beraberindekilerin katledilmesi emrini veren Ubeydullah b. Ziyad'ın Küfe valiliğine getirilerek bu işyan için görevlendirilmesinde Sercûn b. Mansûr'un etkili olduğu anlaşılmaktadır. Bkz., Ebû Mihnef, Maktel, s.21; Taberî, IV, 258; İbn A'sem, III, 40-41.

⁹⁶ Vekil, el-Emeviyyûn, s.199.

mekten hoşlanıp şarkıcılara rağbet göstermiş, şarkıların muhtevalarının İslâm'a aykırı sözler içermesini önemsememiştir. Dönemin dinî anlayışına göre yadırganılacak içerikte şiirler inşad ederek bu tarzda şiirler söyleyen şairleri meclislerinde bulundurmuş ve bunların hamiliğini yapmıştır. Bütün bunlar sebebiyle Yezid b. Muaviye yaşadığı dönemde ve sonraki zamanlarda eleştirilmiştir. Söz konusu eleştiriler onun siyasî, dinî, ekonomik ve sosyal kararlarıyla, uygulamalarıyla irtibatlandırılmış; herhangi bir icraatında o, bu icraatlarındaki isabetli veya isabetsiz uygulamalarının nedenleri ve sonuçlarından ziyade kişiliği, sosyal yaşamı ve sıra dışı alışkanlıklarıyla eleştirilmiştir.

İslâm dininin büyük oranda safiyâne bir şekilde anlaşılıp yaşanmaya çalışıldığı bir dönemde İslam devletinin bir valisinin çocuğu olarak dünyaya gelen ve bir halife oğlu olarak büyüyen Yezid'in nasıl olup ta böyle bir yaşam tarzına sahip hale geldiği, toplumu olaşturan büyük bir kesimce hiç de hoş karşılanmayacak özelliklere sahip olduğu irdelenilmesi gereken bir husustur. Araştırmalarımız neticesinde Yezid'in yukarıda bahsi geçen şekildeki kişiliğe sahip oluşunda yetiştiği çevrenin, çocukluk ve gençlik dönemindeki arkadaş grubunun, müreffeh bir ortamda yetişmesinin ve babası Muaviye'nin önemli bir yeri işgal ettiğini tespit ettik.

Yezid, annesi Meysûn bnt. Bahdal el-Kelbî'nin kabilesi arasında çocukluğunun bir kısmını geçirmiş, gençliğinde de bunlarla olan irtibatını koparmamıştır. Söz konusu kabile ise geç dönemde İslâm'a girmiş, muhtemelen de İslâm'ı tam anlamıyla özümseyememiş kimselerden oluşuyordu. Benî Kelb, Suriye bölgesinde yaşayan bir kabile olup İslâm dinine girmeden önce pek çok ferdi Hıristiyanlığın Ya'kûbî mezhebini benimsemişti. Dolayısıyla Yezid böyle bir toplum içerisinde İslâmî kaygılardan uzak bir şekilde büyümüştür. O, çölde bulunduğu dönemde güzel şeyler öğrendiği gibi dinimizce tasvip edilmeyen şeyleri de öğrenmiş ve bunlardan bazılarını hayatı boyunca tatbik etmiştir.

Diğer taraftan Yezid'in kişiliğinin oluşmasında babasının da etkili olduğunu tespit ettik. Zira Muaviye, oğlunun yetişmesinde zaman zaman inisiyatifi ele almıştır. Muaviye, Yezid'in eğitime önem vermiş, devlet yönetimi hususunda tecrübe sahibi olması için saraydaki meclislerine onu da dahil etmiştir. Bundan başka Muaviye, oğluna halifeliği boyunca uyması gereken bir takım tavsiye ve vasiyetlerde bulunmuştur. Araştırmalarımız neticesinde Yezid'in bunlara önem verdiğini gösteren pek çok olay tespit etmiş bulunmaktayız.

Yezid'in eleştirilere konu olan davranış ve uygulamalarında arkadaşlarından da ziyadesiyle etkilendiği anlaşılmaktadır. Zira onun

arkadaşlarından bazılarının kendisi gibi İslâmî kaygılardan uzak olmaları, hatta bir kısmının Hıristiyanlardan oluşması ve Yezid'in bunların görüşlerine önem vermesi söz konusu olmuştur.

Yukarıda belirtilen unsurların tamamının bir araya gelmesiyle Yezid'in böyle bir kişiliğe sahip olduğu hususu aydınlanmış olacaktır.